

“Pisma iz Šida” (Galerija slika “Sava Šumanović”, Šid 2014) Marije Demšar (1910-1989), neposrednog svedoka života porodice Šumanović za vreme Drugog svetskog rata, predstavljena je u Šidu, početkom juna, u Galeriji slika “Sava Šumanović”.

Ovo raritetno izdanje sačinjeno je od 10 pisama, 17 dopisnica i jedne razglednice (čestitke), napisane rukom Marije Demšar, prognanice iz Slovenije (Zabrežje, opština Žiri), koja je igrom slučaja provela kao pomoćnica u kući porodice akademskog slikara Save Šumanovića u Šidu, od 20. septembra 1941. do 10. avgusta 1945. godine.

Vesna Burojević, direktor Galerije, uz prof. dr Mariju Stanonik, priređivač ovog izdanja, istakla je da su to sasvim lična pisma, pisana sa namerom da održe vezu sa porodicom, a činjenica da su napisana u kući porodice Šumanović postala su dragocena naučna građa.

Gospođa Burojević je takođe rekla da je prva saznanja o postojanju ovih pisama Galerija slika “Sava Šumanović” u Šidu stekla je 2006. godine, kada je filolog, folklorist i etnolog, dr Marija Stanonik, ujedno i ćerka Marije Demšar, pripremajući knjigu “Etnologija u pismima i slikama”, koju je dve godine kasnije objavio Etnografski institut SANU, posetila Galeriju i Spomen-kuću Save Šumanovića, načinjenu od pisama i beležaka nađenih posle smrti svoje majke. I od tada, kao dragocen autentičan izvor informacija o životu jednog od najvećih srpskih slikara, postoji namera da se objavi prevod pisama u celini.

Marija Demšar se spletom životnih okolnosti početkom rata našla kod svog brata u Štajerskoj (Cerovac), odakle je internirana u Šid, iz kojeg piše slikovita pisma svojim roditeljima u Zabrežje, o utiscima iz svakodnevnog života. Ta pisma su na njenu molbu, koja se može pročitati u jednom od njih, sačuvana.

- Od prvog javljanja u Sloveniju vidi se njena zadivljenost bogatstvom i kultivisanošću porodice kojoj je dodeljena. Veoma precizno i detaljno je izveštavala svoje o svemu što je po njenim merilima bilo značajno. Opisivala je kuću i pokućstvo, poslove koje su joj bili povereni, hranjenje stoke, održavanje kuće. Veoma pedantno je pisala o tepisima i zavesama, koji su očigledno u njenim očima predstavljali statusni simbol. Pisala je i o svom odnosu sa drugim Slovencima (kijih je u Šidu za vreme okupacije prema Simi Tomoviću boravilo 70), cenama proizvoda na pijaci, berbi kukuruza i grožđa. Sestri Franciki je pisala o poklonima koje je dobijala od Gospođe, kako je oslovljavala Persidu Šumanović. Neobičan joj je bio i topao odnos između Gospođe, njenog brata i sestre, o čemu je takođe pisala - objašnjava Vesna Burojević.

Savu Šumanovića, Marija Demšar pominje nekoliko puta. Do detalja je opisala njegov dnevni raspored. Bila je svedokom njegovog odvođenja, u rano jutro 28. avgusta 1942. godine kada je uhapšen zajedno sa 120 meštana.

Odnos Perside Šumanović i Marije Demšar razvijao se postepeno. Bile su različite po svemu:

godinama, veroispovesti, obrazovanju, socijalnom statusu. Govorile su različitim jezicima. Na početku je njihov odnos veoma zvaničan da bi ih kasnije životne prilike zbližile. To se vidi i po plati, koja je sa početnih 200 narasla na 1.000 kuna. Pored plate Marija je dobijala garderobu, obuću, imala je posebno plaćene lekarske usluge. Za Mariju je Gospođa bila dominantna ličnost, visoko moralnih principa, vredna i pravedna. Govoreći o njoj, često ju je poredila sa majkom.

U pismu br 23 (17. maj 1943) Marija doslovno piše: "U subotu sam dobila kartu od sestre Zakrošice. Kaže da joj je jako loše. Da ima više suza nego radosti. Kaže: ti si imala veliku sreću što si došla na ovakvo mesto. Ali ne treba govoriti Zakrošici, rastuži se. Tri puta sam dobila poštu od nje. I samo se žali, a meni je sam Bog dao ovakvu sreću. Upravo danas mi je Gospođa opet kupila jedne cipele...".

Prema kazivanju dr Marije Stanonik, njena majka je iz Šida u rodno Zabrežje donela tri materijalne stvari: vinocrveni vuneni komplet, ukrasno jastuče i stolicu, koju joj je dala Gospođa da bi mogla da dostojanstveno sedi u stočnom vagonu kojim se vraćala kući, u Sloveniju. Razumejući da stolica pripada Šidu, 2010. godine dr Marija Stanonik ju je predala predstavnicima Galerije slika "Sava Šumanović", kada je u Beogradu održana promocija knjige "Etnologija u pismima i slikama".

- Priča o devojci iz Slovenije, pismima, umetniku i ratnim godinama u Šidu, inspirisala je režisera Nikolu Lorencinija. Umetničko-dokumentarni film "Slikar i beračica grožđa"(2014) snimljen je na osnovu sećanja Marije Demšar koje je ispričala svojoj ćerki. Marija se sećala kako joj je Gospodin jednom rekao da stavi korpu na rame i da mu tako pozira. Dr Marija Stanonik prepoznala je po figuri i stavu svoju majku kao jednu od devojaka na Savinom triptihu "Beračice". Kao što je Sava Šumanović završivši ovaj triptih otišao u večnost, tako je i devojka iz Slovenije, naslikana na triptihu, na neki način zauvek ostala u Šidu - zaključila je Vesna Burojević.